

sık olarak yer alan **damân*** konusunu ele alırken bu hususta daha önce yapılan çalışmaları dikkate almıştır. Bu arada yaptığı alıntılarının kaynaklarını belirtmiş ve zaman zaman kendi görüşünü de kaydetmiştir. Eserin büyük bir kısmı, akdî mesuliyet ve akdî borçları yerine getirememekten kaynaklanan ve tazmini gerektiren konularla ilgilidir. Bundan dolayı ibadetlerden yalnız zekât ve hacda ilgili olarak birer müstakil bab ayrılmıştır. **Damân** konusunda çağdaş İslâm hukukçularının ilk başvuru kaynaklarından biri olan *Mecma'u'd-đamânât*'in bu hususta kaleme alınan ilk eser olduğu ileri sürülmekteyse de (M. Ahmed Sirâc, s. 6) daha önce Fudayl Çelebi'nin (ö. 991/1583) *ed-Đamânât* adıyla bir eser yazdığı bilinmektedir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 814). **3. el-Vasîf. Teftâzânî'nin Tehzîbü'l-mantık ve'l-ke-lâm** adlı eserine yazdığı bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2639). **4. Hısnü'l-İslâm fi elfâzi'l-küfr ve'l-akâ'id** (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 858/25; Ayasofya, nr. 1144). **5. Hısnü'l-enbiyâ**. Kur'an'da peygamberlerin hayat hikâyelerinin geçtiği âyetlerde onların misu-miyetiyle ilgili hususları ele alan bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 858/26). **6. Şerhu Düreri'l-bihâr. Şem-seddin el-Konevî'nin eserine yaptığı şerhtir** (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 972).

BİBLİYOGRAFYA :

Ganim el-Bağdâdî, *Melce'ü'l-kuğat inde terçhi'l-beyyinât (Düretü'l-muhâkemât fi şerhi Melce'l-kudât* adıyla, trc. ve nşr. Feyzullah Nâfiz), İstanbul 1300, s. 2 vd.; a.mlf., *Mecma'u'd-đamânât*, Kahire 1308; a.e., *Beyrut* 1407/1987; a.mlf., *el-Vasîf*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2639, vr. 1^b; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, II, 639-640; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 5-6, 39-40; *Keşfü'z-zunûn*, I, 398, 668; II, 1602, 1816-1817; Naîmâ, *Târih*, II, 266 vd.; *Sicill-i Osmânî*, III, 618; *Osmanlı Müellifleri*, I, 394; Serkis, *Mu'cem*, I, 196; Danişmend, *Kronoloji*, III, 326-328; Ziriklî, *el-A'âm*, V, 307; Brockelmann, *ĠAL*, II, 492; *Suppl.*, II, 502; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 812; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifîn*, VIII, 37-38; Özege, *Katalog*, I, 313; Nâcî Ma'rûf, *Târthu'ulemâ'i'l-Müstasrıyye*, Kahire 1976, I, 97; Bilmen, *Kamus*², I, 406; Muhammed b. Osman el-Kenevî – Hâşim Abdül-vâhid Ahmed, *Delilü'r-resâ'il-l-câmi'yye*, Mekte 1408/1988, III, 124; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 128; Fikri el-Cez-zâr, *Medâhîlü'l-mü'ellifîn ve'l-âlâmü'l-Arab hattâ 'âm 1215/1800*, Riyad 1413/1992, II, 1102; M. İsâ Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil li't-türâşî'l-Arabiyyi'l-Matbu'*, Kahire 1992, I, 199-200; M. Ahmed Sirâc, *Đamânü'l-udvân fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, İskenderiye 1414/1993, s. 6.

GANİMET

(الغنيمية)

Gayri müslimlerden
savaş yoluyla elde edilen
her türlü mal
ve esirleri ifade eden terim.

Ganimet kelimesi (çoğulu **ganâim**) sözlükte "bir şeyi zorluk çekmeden elde etmek" demektir. İslâm hukukunda, "müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal" şeklinde tanımlanmakla birlikte ganimeti savaşta düşman askerlerinden elde edilen menkul mallara hasreden veya kısmen farklı şekilde tarif eden fakihler de vardır.

Ganimet kelimesi ve türevleri Kur'an-ı Kerim'de altı yerde geçmektedir (bk. en-Nisâ 4/94; el-Enfâl 8/41, 69; el-Feth 48/15, 19, 20). Ayrıca Kur'an'da "ganimet" anlamında nefelin çoğulu olan **enfâl** de kullanılmış olup özellikle ganimetle ilgili hükümleri açıklayan sekizinci süreye bu ad verilmiştir. Nefel kelimesinde "fazlalık" anlamı bulunduğundan, savaş sırasında ele geçirilen mal veya esirler savaşın amaçlarını gerçekleştirdikten sonra ilâve olarak elde edildiği için bu şekilde adlandırılmıştır. Nefelin ganimet anlamındaki bu genel kullanımı yanında bazı âlimler, ganimetlerden Allah ve Peygamber hakkı olarak ayrılan beşte birlik paya, bazıları müşriklerden elde edilen her türlü gelir ve vergiye, bir kısmı ise devlet başkanı veya kumandanın savaşta üstün başarı gösterenlere vaad ettiği mallara da bu adı vermişlerdir (Taberî, XIII, 361-371; Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeril-kebr*, II, 593-595; Kurtubî, VII, 361-364).

Muhammed Hamîdullah'ın belirttiği gibi, İslâm'dan önce Arap yarımadasında mevcut teamüle göre ordu kumandanı elde edilen ganimetin dörtte birini kendine ayırır, ayrıca umumi yağmandan önce ele geçirilen şeyler ve bölünmesi mümkün olmayan mallar da ona ait olurdu (*H. Peygamberin Savaşları*, s. 264). Medine'ye hicretinden sonra Câhiliye devrinin bu uygulamalarını ortadan kaldıran Hz. Peygamber, âyette belirtilen üzere (el-Enfâl 8/69) ganimetin kendisine ve ümmetine helâl kılındığını bildirmiş (Buhârî, "Humus", 8; Müslim, "Mesâcid", 3, 5; Tirmizî, "Siyer", 5), ganimetin mahiyeti, elde edilış şekli, taşınması

ve taksimi gibi konularda yeni kurallar koymuştur ki bunlar hadis mecmualarının siyer, cihad, megâzi, zekât, humus, fey, ticarat ve imârât gibi bölümlerinde geniş yer tutar.

Ganimet ve feyi "müşriklerden alınan veya kaynağı (sebebi) müşrikler olan mallar" diye tarif eden Mâverdî ve Ebû Ya'lâ el-Ferrâ bu malların birbirinden ve zekâtтан farklarını belirlemeye çalışırlar. Buna göre fey ve ganimetin ikisi de gayri müslimlerden alınması ve beşte bir olarak ayrılan devlet payının harcama yerlerinin de aynı olması itibarıyla benzerlik göstermekle birlikte fey gayri müslimlerden barış anlaşması sonucunda, ganimet ise savaşla alınır. Ayrıca fey ile ganimetin beşte dördünün harcama yerleri de ayrı kalemlerdir (bk. FEY). Zekât ile ganimetin farkına gelince zekât müslümanlardan mallarını arıtmak için alınır, ganimet ise gayri müslimlerden savaşla elde edilir. Zekâtın harcama kalemleri Tevbe süresinin 60. âyetinde belirtilmişken ganimetten devletin payına düşen kısmın harcama şekil ve şartları devlet başkanı ve hukukçuların ichtihadına bırakılmıştır. Zekât mükellefleri tarafından da ferdî olarak dağıtılabılırken ganimeti ancak devlet başkanı veya onun yetki verdiği kişi dağıtır.

Ganimetle ilgili bu tarif ve tasniflerin Enfâl süresinin 41. âyetiyle Benî Nadîr yahudilerinin toprakları hakkında nâzil olan Haşr süresinin 6-10. âyetlerinin yorumları sonucu oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu âyetlerden hareketle Şâfiî ve Mâverdî, toprak dahil gayri müslimlerden elde edilen her şeyi ganimet kavramı içinde mütalaa etmişlerdir.

Ganimete dair âyetlerin nüzül tarihlerine bakıldığında, hicretin 2. yılı Ramazan ayında (Mart 624) vuku bulan Bedir Savaşı'na kadar ganimetle ilgili herhangi bir âyetin gelmediği görülür. Esasen bu süre içinde elde edilen ganimetler hukukî bir düzenlemeyi gerektirecek önem ve miktarda değildi. Bedir Savaşı'ndan az önce Kureyşliler'i kontrol etmek için gönderilen Abdullah b. Caḥş yönetiminde sekiz veya on iki kişilik bir serriyye Kureyşliler'e ait birkaç deve ve bazı ticaret mallarını ele geçirmişti; serriyye kumandanı bu ganimeti kendi ichtihadına göre taksim etmiş ve bu taksim daha sonra nâzil olan âyetin (el-Enfâl 8/41) hükmüne de uygun düşmüştü. Bedir Savaşı'nda önemli sayılabilecek mik-

tarda esir ve mal ele geçirilince bunların taksimi sırasında müslümanlar arasında anlaşmazlık çıkmış ve bunun üzerine nâzil olan Enfâl sûresinin 1. âyetinde ganimetlerin Allah'a ve Resulü'ne ait olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber bu ganimetleri Medine'ye yakın bir yerde savaşa katılan mücahidlere eşit olarak bölüştürmüştür. Daha sonra savaş ganimetleriyle ilgili ayrıntılı hükümler içeren aynı sûrenin 41. âyeti inmiştir. Bu âyete göre ganimetin beşte biri Allah'a, Resulü'ne, onun akrabasına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Hz. Peygamber, bu âyetin hükümlerini ilk defa aynı yıl Benî Kaynukâ' yahudilerinden alınan ganimetlere uygulamıştır.

İslâm hukukçuları ganimetleri savaş esirleri, arazi (el-ganâimü gayrû'l-me'lûfe) ve menkul mallar (el-ganâimü'l-me'lûfe) şeklinde üç ana başlık altında incelemiştir. Savaş Esirleri. Müslümanların gayri müslimlerle yaptıkları savaş sırasında ele geçirdikleri esirler gayri müslim ergin erkekler, kadın ve çocuklar olmak üzere iki grupta mütalaa edilir. Hz. Peygamber'in uygulamasından hareketle İslâm hukukçularının çoğunluğu, devlet başkanının savaş esiri ergin erkekleri öldürme, köle haline getirme, fidye alarak yahut mübâdele suretiyle serbest bırakma veya karşılıksız salıverme şekillerinden hangisi müslümanlar için daha faydalı ise onu uygulama yetkisine sahip olduğu görüşündedir. Ancak Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, müslümanlara karşı tekrar savaşılabilecekleri ve düşmanın güçleneceği ihtimalini göz önüne alarak esirlerin dârülharbe dönmek üzere serbest bırakılmasını uygun bulmamışlardır. Esir kadın ve çocuklara ise ister Ehl-i kitap ister müşrik olsun ölüm cezası verilmez (bk. ESİR).

Arazi. Müslümanların gayri müslimlerden savaş veya barış yoluyla elde ettikleri topraklar hakkında Enfâl sûresinin 1, 41 ve Haşr sûresinin 6-9. âyetlerinde yer alan hükümler, bizzat Hz. Peygamber'in ve Hulefâ-yi Râşidîn'in uygulamaları ile büyük ölçüde açıklık kazanmıştır. Resûl-i Ekrem silâhla elde edilen Benî Kureyza, Hayber ve Vâdilkurâ ganimetlerini Enfâl sûresinin 41. âyetine göre beşte dördünü savaşçılara, beşte birini âyette zikredilen diğer sınıflara olmak üzere dağıtmış, ancak Hayber ve Vâdilkurâ arazisi yahudilere yarıcılıkla

işletmeye verilmiştir. Ancak bu uygulama uzun sürmemiş ve Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Hayber yahudileri bu topraklardan çıkarılırken araziler tekrar hisse sahiplerine dağıtılmıştır (Fayda, s. 21-22). Benî Nadîr ve Fedek arazisi barış yoluyla ele geçirildiğinden Haşr sûresinin 6-9. âyetlerinin (fey) hükmü uygulanarak Resûl-i Ekrem'e ait kabul edilmiş, o da elde edilen gelirleri yollarının, Hâşimoğulları'nın fakirlerinin ihtiyaçları ve devletin savunma giderleri için harcamıştır. Öte yandan Mekke, İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre kuvvet kullanılarak fethedilmişse de Hz. Peygamber Mekkeliler'in mallarına ne ganimet ne de fey hükümlerini uygulamıştır.

Hz. Ömer zamanında fethedilen toprakların ganimet hukukuna göre taksim edilip beşte birinin devlet tarafından alınması ile bu toprakların yerli halkın elinde bırakılıp karşılığında haraç tahsil edilmesi hususu o dönemde sahâbe arasında uzun süre tartışılmış, sonuçta bu konu, arazinin yerli halkın elinde bırakılıp kendilerinden haraç alınması şeklinde çözümlenmiştir (a.g.e., s. 26-36).

Hz. Peygamber'in ve Hulefâ-yi Râşidîn'in gayri müslimlerden ele geçirilen arazilerle ilgili uygulamaları ve konu etrafında yer alan sahâbe görüşlerinden hareketle İslâm hukukçuları sonraki dönemlerde bu toprakların statüsü ve dağıtımıyla ilgili olarak şu görüşleri ileri sürmüşlerdir: Hanefîler'e göre, kuvvet kullanılarak elde edilen toprakları devlet başkanı dilerse Enfâl sûresinin 41. âyetinin hükümleri doğrultusunda taksim ederek beşte birini alır ve bu durumda arazi öşür toprağı olur; dilerse Hz. Ömer'in Sevâd'da uyguladığı gibi yerli halkın elinde bırakır ve karşılığında haraç vergisi yükler, bu takdirde arazi haraç toprağı olur. Mâlikîler'e göre ise savaşla alınan topraklar fey hükümlerine tâbi olup taksim edilmez; ancak mülkiyeti devletin elinde olmak şartıyla tasarruf hakkı fertlere verilebilir; geliri de ihtiyaçlarına sarfedilir. Şâfiîler bu toprakların ganimet hükümlerine tâbi olduğunu, beşte dördünün savaşçılara dağıtılacağını, devletin de beşte bir hisse alacağını söylemişlerdir. Onlara göre Mekke Ebû Süfyan'la yapılan barış anlaşmasıyla fethedilmiş, Sevâd toprakları ise güç kullanılarak elde edilmiş, ancak savaşa katılanların rızâsı alındıktan son-

ra yerli halka tekrar verilmiş ve böylece fey hükmüne tâbi olmuştur. Hanbelîler'den Şâfiî ve Mâlikîler'in görüşünü paylaşan iki farklı rivayet gelmektedir. Hukukçuların toprak hukukuyla ilgili doktrinindeki görüşleri bu olmakla beraber uygulamada arazi daima fey hükümlerine tâbi kılınarak ganimet hukuku dışında tutulmuş, bu sebeple de savaşçılara dağıtılma cihetine gidilmemiştir (bk. ARAZİ).

Menkul Mallar. Mâverdî, ganimet terimini savaş esirlerini ve düşmandan elde edilen toprakları içine alacak şekilde daha kapsamlı olarak ele alırken diğer İslâm hukukçuları bunları ayrı ayrı başlıklar altında incelemişler, özellikle arazi ve arazi gelirlerini yine Mâverdî'nin ganimetin bir çeşidi olarak kabul ettiği fey kavramı içinde değerlendirmişlerdir. Böylece ganimet kavramı sadece düşmandan zorla alınan menkul mallar için kullanılabilir hale gelmiştir.

Hanefî fakihleri, ganimet mallarının helâl olabilmesi için öncelikle bir askerî müfreze tarafından ele geçirilmesi gerektiğini söylerler. Bu müfreze Ebû Yûsuf'a göre en az dokuz kişi, Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre ise aralarında yardımlaşma olabilecek bir gruptan aşağı olmamalıdır. Ancak İslâm hukukçularının çoğunluğu, ganimeti bir veya iki kişi de ele geçirse ona hak kazanacağı görüşündedir.

Fakihlerin çoğunluğuna göre müslümanlar ganimeti elde edince bu mallar üzerinde mülkiyet hakları sabit olur. Hanefîler ise gazilerin mülkiyet haklarının sabit olabilmesi için bu zilyetliğin İslâm ülkesinde de devam etmesi gerektiğini ileri sürerler. Buna göre dârülharpte ölen savaşçılar ganimetten pay alamazlar, dolayısıyla mirasçılarının bu paya vâris olmaları söz konusu değildir. Aynı şekilde ganimet malları yine dârülharpte itlâf edilirse -bunlar üzerinde herhangi bir mülkiyet hakkı sabit olmadığından- tazmin sorumluluğu da yoktur. Ancak bir gazi ganimet mallarının İslâm ülkesine nakledilmesinden sonra ve taksiminden önce vefat ederse Ebû Hanîfe'ye göre onun hissesi vârislerine intikal eder. Başta Şâfiî olmak üzere bazı hukukçulara göre ise düşmanın yenildiği açık bir şekilde anlaşıldıktan sonra gazilerden biri ölürse ganimetler henüz dârülislâma nakledilmemiş olsa dahi onun hissesi vârislerine intikal eder.

Ganimetin dârülharpte dağıtılması İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre câiz hatta müstehaptır. Zira Hz. Peygamber, Huneyn ganimetlerini Mekke-Taîf arasında bulunan Ci'râne mevkiinde, Zühuleyfe ve Benî Mustalîk ganimetlerini de onların topraklarında dağıtmıştır. Hanefîler ise ganimetin dârülişlâma komşu olmayan bir bölgede ele geçirilmesi durumunda, düşmanın bu malları geri almak için yeniden saldırmasının muhtemel olması sebebiyle, dârülişlâma gelinceye kadar ganimetlerin paylaşılmasını câiz görmemişlerdir. Ancak devlet başkanı veya onun yetkili kıldığı kumandanın ganimetin dağıtımını müslümanların lehine görmesi veya mücahidlerin buna ihtiyaç duymaları halinde ganimeti dârülharpte taksim edebilir.

Ganimet mallarının dârülişlâma nakli için araç ve imkân yoksa bu mallar gazilere geçici olarak dağıtılır. Taşıma kolaylığı sağlamak için emaneten yapılan ve literatürde "kısmet-i İdâ", kısmet-i haml ve nakl" adı verilen bu dağıtımdan sonra dârülişlâma geldiğinde ganimet yeniden ve kesin bir şekilde taksim edilir ki buna da "kısmet-i ganîmet, kısmet-i mülk" adı verilir. Bu mallardan taksimden önce ordunun yeme, içme vb. ihtiyaçlarının giderilmesi mümkün olup bunun dışında söz konusu malların alınması, kullanılması câiz değildir (bk. GULÛL).

Ganimet mallarının dağıtım esasları Enfâl sûresinin 41. âyetinde belirtilmiştir. Savaşın bitmesinden sonra devlet başkanı veya yetkili kıldığı kumandan önce her askere öldürdüğü düşmanın silâh, at vb. mallarını (bk. SELEB), daha sonra da savaşta üstün başarı gösterenlere vaad ettiği şeyleri (nefel) verir. Geriye kalan malları beş eşit paya ayırarak bunun beşte dördünü savaşa katılanlara dağıtır, beşte birini de âyette zikredilen hak sahiplerine verilmek üzere saklar.

Ganimeti hakeden mücahid savaş alanında savaşmak amacıyla bulunan kimse dir. Bunun savaşa fiilen katılıp katılmaması ve rütbesi alacağı paya tesir etmez. Başkumandan, kumandan, er, geri hizmette bulunan asker hep aynı payı alır. Hz. Peygamber, Bedir Savaşı'nda keşif vb. özel görevlerde istihdam ettiği savaşa bilfiil katılmayan sekiz sahâbiye ganimetten hisse vermiştir. Hatta ganimet malları henüz dârülişlâma nakle-

dilmeden önce mücahidlere katılan yardımcı kuvvetler de Ebû Hanîfe'ye göre bu ganimetten pay almaya hak kazanırlar. Zira onlar da savaşıma gelmiş ve ordunun gücünü arttırmışlardır.

Fakihlerin çoğunluğuna göre, bir kimse nin ganimete hak kazanabilmesi için savaşa katılmış olmasının yanı sıra kural olarak tam eda ehliyetinin de bulunması gerekir. Bu sebeple savaş birliğinde yer alıp fiilen savaşmayan kadın ve çocuklara, bilfiil savaşa katılsa bile kölelere ve gayri müslimlere ganimetten pay ayrılmayıp onlara yaptıkları hizmet karşılığında bazı hediyeler verilir. Ancak Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, müslümanların yanında savaşa iştirak eden gayri müslim askerlerin kendi başlarına bir kuvvet teşkil etmeleri veya İslâm ordusunun onlar olmadan yeterli derecede savaş gücüne ulaşamayacağı anlaşılmış halde onlara da -bir istisna olarak- müslüman askerlerle eşit derecede ganimetten pay verilmesini uygun görür. Ahmed b. Hanbel de müslümanlarla savaşa katılan gayri müslimlerin müslümanlar gibi ganimetten hisse alacaklarını kabul etmiştir. Zâhirîler'e ve Mâlikî mezhebinde ağırlıklı görüşe göre ise müslümanların gazvelerinde gayri müslimler bulunamaz; hâzır bulunup savaşa katılsalar dahi kendilerine ganimetten pay veya nefel adıyla herhangi bir şey verilmez. Öte yandan İslâm ordusu, düşman arazisinde kılavuzluk ve casusluk gibi hizmetler için bir zimmîyi görevlendirebilir ve bunun için bir ücret verilebilir.

Beşte dört hissenin savaşçılara nasıl dağıtılacağı da İslâm hukukçuları tarafından tartışılmıştır. Ebû Hanîfe, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir hadise ve Hz. Ömer'in uygulamasına dayanarak savaşa atıyla katılana iki, yaya olarak katılana bir hisse verileceğini ileri sürer. İçlerinde Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in de bulunduğu hukukçuların çoğunluğuna göre bu dağıtımda atlıya üç, yayaya bir pay verilir. Zira süvarinin ihtiyaç duyduğu savaş malzemesi yayanın ihtiyaç duyduklarından daha fazladır. Savaşa atlı olarak katılıp ganimet elde edilmeden önce atını kaybeden mücahid ganimet dağıtımında süvari kabul edilerek payını buna göre alır. Süvariye üç, yayalara bir hisse verilmesiyle ilgili rivayetlerden, Hz. Peygamber'in hem süvarinin ihtiyacını gidermeyi hem de o

dönem için en önemli savaş aracı olan at beslemeye teşviki amaçladığı anlaşılmaktadır. Savaşa elverişli olmaması sebebiyle fukahanın çoğunluğu deve için pay verilmeyeceği görüşündedir. Ancak Ahmed b. Hanbel'den bu konuda iki farklı görüş nakledilmiştir.

Ganimetin beşte biri Enfâl sûresinin 41. âyetinde zikredildiği gibi Allah'a, Resulü'ne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Hz. Peygamber'in bu paydan sembolik bir miktar alıp Kâbe hizmetlerine ayırdığı belirtilirse de hukukçuların çoğunluğu âyette ilk önce Allah'ın adının söze başlamak amacıyla zikredildiğini, bu sebeple Allah ve Resulü'nün paylarının bir hissede toplandığını söylemiştir. Resul-i Ekrem, kendi hissesinin aile fertlerinin ihtiyacından artan kısmını müslümanların yararı ve ordu giderleri için harcamıştır. Akraba payı ise Hâşim ve Muttaliboğulları'ndan Hz. Peygamber'e yakın olanlara verilmiştir. Resul-i Ekrem'in akrabaları fakir olsalar dahi zekât alamadıkları için kendilerine ganimetten pay ayrılmıştır. Hz. Peygamber tarafından akraba payını dağıtmak üzere görevlendirilen Hz. Ali bu görevini Hz. Ebû Bekir ve Ömer devirlerinde de sürdürmüştür. Hanefîler, Resul-i Ekrem'in vefatından sonra gerek kendisine gerekse akrabasına ait hisselerin düştüğünü, böylece beşte bir hissenin yetim, yoksul ve yolda kalmışlar olmak üzere üç sınıfa dağıtılacağını söylemişlerdir. Şâfiî ve Hanbelîler ise bu payın yine beş eşit parçaya ayrılacağını, Hz. Peygamber'in hissesinin onun vefatıyla savunma giderleri, bayındırlık gibi kamu hizmetlerine harcanmak üzere devlet başkanının tasarrufuna bırakılacağını, akraba hissesinin de devam edeceğini ve bunun Hâşim ve Muttaliboğulları'na erkeğe iki, kadına bir pay olmak üzere dağıtılacağını ileri sürmüşlerdir. İmam Mâlik, beşte bir hissenin devlet başkanının yetkisi dahilinde her türlü kamu hizmetlerine harcanabileceğini, Enfâl sûresinin 41. âyetinde zikredilen sınıfların bu dağıtımda öncelikli hak sahipleri olduklarını söylemiştir (ayrıca bk. HUMUS).

Ganimet mallarını paylaşmakla görevli olan kişi (sâhib-i mekâsim, emîr-i kısmet), malların bölünmesinin imkânsız olması halinde bunların satılması ve elde edilen paranın taksim edilmesine karar verebilir. Ganimetlerin dağıtımından son-

ra geriye paylaştırılması mümkün olmayan az miktarda bir mal kalırsa bu artık mal (fuzülü'l-ganâim) fakirlere dağıtılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 301; II, 412; V, 145, 148, 248, 256; Dârimî, "Siyer", 29; Buhârî, "Hümus", 8; Müslim, "Mesâcid", 3, 5; Tirmizî, "Siyer", 5; Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, s. 19-25; Yahyâ b. Âdem, *el-Harâc*, s. 18-22, 34; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 64-79; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, Kahire 1969, s. 424-432; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, Kahire 1951, II, 297-298; XIII, 361-371; Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Kahire 1973, s. 131-134, 145; Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, s. 136-152; Se-rahsî, *el-Mebsût*, X, 8-15, 43-51; a.mlf., *Şerhu Kitâbi's-Siyeril-kebir* (nşr. Selâhaddin el-Mü-neccid), Kahire 1971, II, 593-817; III, 835-1100; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 114-127; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 297-317; X, 475-556; Kurtubî, *el-Câmi'*, VII, 361-364; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-şer'îyye*, Beyrut, ts., s. 30-33; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 92-105; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1389/1969 — Beyrut 1404/1984, VI, 133-151; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, III, 77-96; Şevkânî, *Neylü'l-evfâr*, II, 6; S. A. G. Husaini, *Arab Administration*, Madras 1948, s. 36-81; Muhammed Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 110, 176, 200-204; a.mlf., *H. Peygamberin Savaşları*, s. 264-268; a.mlf., *İslâm Peygamberi*, I, 641-644; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1968, I, 493-494, 513; M. Ziyâüddin er-Reyyis, *el-Harâc ve'n-nüzümü'l-mâliyye fi'd-devleti'l-İslâmiyye*, Kahire 1969, s. 91-95, 112; Bilmen, *Kamûs*, III, 372-375, 392-399; IV, 104-105; Celal Yeniceri, *İslamda Devlet Bütçesi*, İstanbul 1984, s. 243-248; Salih Tuğ, *İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1984, s. 119-120; Mustafa Fayda, *H. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 21-22, 26-36; S. M. Hasanuzzaman, *Economic Functions of an Islamic State: The Early Experience*, Leicester 1991, s. 147-166; M. İbrâhim er-Rabbî, *el-Fey' ve'l-ganîme ve meşârifühümâ*, Kahire 1992, s. 23-36; *Mv.F.*, XXXI, 302-321; Th. W. Juyrboll, "Ganimet", *JA*, IV, 716; F. Løkkegaard, "Fay", *EJ*, (İng.), II, 869-870; a.mlf., "Ghanîma", *a.e.*, II, 1005-1006; L. Veccia Vaglieri, "Fadak", *a.e.*, II, 725-727; a.mlf., "Khaybar", *a.e.*, IV, 1142.

MEHMET ERKAL

GÂNİYE (Benî Gâniye)

(بنو غانية)

Kuzey Afrika'da Murâbit hâkimiyetini tekrar kurmaya çalışan Berberî asıllı bir aile.

Büyük Sahrâ'dan çıkarak Mağrib'de Murâbitlar Devleti'ni (1056-1147) kuran üç önemli kabileden Messûfe'ye mensuptur. Benî Gâniye adını büyük anneleri Gâniye'den alır. Gâniye, Sultan Ali b. Yûsuf b. Tâşfîn tarafından Messûfe kabilesinin ileri gelenlerinden Ali adlı

bir kişiyle evlendirildi. Bu evlilikten Yahyâ ve Muhammed adında iki oğlu oldu. Cesur bir emîr olan Yahyâ b. Ali Murâbitlar tarafından önemli görevlere getirildi. Mürsiye (Murcia) ve Belensiye'ye (Valencia) vali tayin edildi. Buradaki başarılarından dolayı Kurtuba (Cordoba) valiliğine getirildi ve on üç yıl boyunca Kurtuba'yı Aragon Kralı Alfonso'ya karşı korudu. Bu arada Muvahhidler Endülüs'e geçtiler (541/1146). Yahyâ b. Gâniye onlara karşı da Murâbitlar'ı savundu ve 543'te (1148) Gırnata'da (Granada) öldü.

Murâbit Hükümdarı Ali b. Yûsuf b. Tâşfîn tarafından 520 (1126) yılında Balear adalarına vali tayin edilen Muhammed b. Ali Murâbitlar'ın çöküş döneminde bağımsızlığını ilân etti. Böylece yeni bir hânedan tesis edilmiş oldu. Benî Gâniye Muvahhidler'in çöküşüne yakın bir zamana kadar buraya hâkim oldu. Aile Doğu Cezayir, Kuzey Afrika ve Libya bölgelerinde zaman zaman Muvahhidler'le yaptığı savaşlarla kendini gösterdi. İshak b. Muhammed veliaht olan kardeşi Abdullah'a karşı ayaklanıp onu öldürdükten sonra idareyi ele aldı (560/1165). Avrupa sahillerinde cihad faaliyetlerine önem verdi. Kendisinden önce babasından ve ilk ortaya çıkışlarından beri Murâbitlar'ın yaptığı gibi Abbâsi halifesi adına hutbe okuttu. Muvahhid Hükümdarı Yûsuf b. Abdülmü'min hutbede kendi adlarının zikredilmesi konusunda onu iknaya çalıştıysa da kesin bir sonuç alamadı. İshak b. Muhammed 579 (1183) yılında öldü. Yerine önce oğlu Muhammed, sonra da diğer oğlu Ali geçti ve böylece Muvahhidler'le uzun bir hesaplaşma dönemi başladı. Benî Gâniye ailesi Muvahhidler'in davetini reddetti. Üç yıldan beri Endülüs'te cihadla meşgul olan Muvahhid Hükümdarı Ebû Yûsuf el-Mansûr, Benî Gâniye ile mücadeleye girmeden önce hıristiyan krallarla barış yapmak zorunda kaldı. 300 atlı ve 4000 piyadeden oluşan küçük bir ordu ile Muvahhidler'le baş edemeyeceğini anlayan Ali b. Gâniye, gümrük ve haraç gelirlerinden kendilerini mahrum bıraktıkları için Muvahhidler'den hoşlanmayan Arap kabilelerinden yardım istedi. Onların yardımıyla eskiden Sanhâce kabilesinin merkezi olan Bicâye'yi aldı ve buranın yönetimini kardeşi Yahyâ'ya bırakıp Cezayir, Müzâye ve Miliyâne'yi zaptettikten sonra Benî Hammâd Kalesi'ni ele geçirdi ve Konstantine'yi kuşatmaya başladı. Benî Gâniye'nin bu başarılarından rahatsız

olan Ebû Yûsuf el-Mansûr büyük bir ordu gönderip Yahyâ b. Gâniye'yi Bicâye'den uzaklaştırdı. Ali b. Gâniye de Konstantine muhasarasını kaldırıp Cerîd bölgesinin (Tunus) büyük bir kısmını ele geçirdi. Ardından da Abbâsi Halifesi Nâsırlidînilâh'a bir heyet göndererek hem biatını yeniledi hem de ondan yardım istedi. Halife de Selâhaddin-i Eyyûbî'ye İbn Gâniye'nin yardımına gitmesi için bir mektup yazdı (581/1185).

Bunun üzerine Ermeni asıllı Şerefeddin Karakuş'un kumandasında Oğuzlar'dan oluşan bir askerî birlik Mısır'dan hareket etti. Benî Gâniye Oğuzlar ve özellikle Libya'daki Arap kabileleriyle iş birliği yaptı. Murâbitlar'ın hizmetleri takdirle yâdedilerek Ali b. Gâniye müslümanların emîri ilân edildi. Müttefikler, Muvahhidler'in hâkimiyetindeki Tunus ve Mehdiye hariç İfrîkiye'nin tamamına hâkim oldular. Muvahhid Hükümdarı Ebû Yûsuf Ya'küb el-Mansûr, İfrîkiye'ye doğru harekete geçerek kayda değer bir mukavemetle karşılaşmaksızın Tunus'a ulaştı (582/1186). Muvahhidler Kafsa bölgesindeki Umre'de bozguna uğradılar (583/1187). Ebû Yûsuf Ya'küb el-Mansûr üç ay sonra tekrar ilerlemeye başladı. Hâme çevresinde Benî Gâniye ve Oğuzlar'a karşı saldırıya geçerek ordularını dağıttı. Benî Gâniye ve Oğuzlar Cerîd bölgesine hücumla meşgulken Ebû Yûsuf Tûzer (Tozeur), Kâbis (Gabes) ve Kafsa gibi bazı merkezleri geri aldı. 584'te (1188) vefat eden Ali b. Gâniye'nin naaşı Mayurka'ya (Majorka) götürüldü.

Ali b. Gâniye'nin yerine geçen kardeşi Yahyâ selefinin yolundan giderek Oğuzlar ve Araplar'la dostluk siyasetini devam ettirdi. Ancak Oğuzlar'ın kumandasını Karakuş kısa bir süre sonra Kâbis'i ele geçirmek maksadıyla Muvahhidler'in Tunus valisinin tarafına geçince üçlü ittifak çözülmeye başladı. Yahyâ, Benî Süleym'in yardımıyla kendini bağımsız hükümdar ilân etti. Ya'küb el-Mansûr'un Endülüs'te cihadla meşgul olması, Yahyâ'ya yıllarca İfrîkiye'de Muvahhidler'in istikrarını sarsma fırsatı verdi. Böylece Yahyâ İfrîkiye'nin büyük bir kısmına tekrar hâkim oldu. Cerîd ve Kayrevan'a ilâve olarak Mehdiye, Trablus ve Kâbis gibi birkaç şehir de onun hâkimiyeti altına girdi. Nüfuzu doğuda Orta Mağrib sahillerine ve Biskre'ye kadar yayıldı. Önemli valiliklere aile fertlerini getirdi. Daha sonra Tunus'u istilâ ederek halkı 100.000 dinar vergi ödemek zorunda bıraktı.